

Birleşmiş Milletler İçin Daha Demokratik, Adil ve Etkin Bir Yapı Önerisi

Hasan Emir AKTAŞ^(*)

Öz : Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Savaşının ağır tahribatından sonra, dünya barış ve istikrarını korumak amacıyla oluşturulan bir teşkilattir. Fakat gerek kuruluş süreci ve gerekse örgütlenme biçimi, bu teşkilatı, adil ve demokratik bir zeminde dünya barışına hizmet etmek yerine, oligarşik bir çıkar ve güç platformuna dönüştürmüştür.

Birleşmiş Milletlerin bütün ülkelerin eşit şartlarda yer aldığı bir organı olan Genel Kurul bir forum niteliğinde kalırken, bağlayıcı karar alma ve uygulama yetkilerini bünyesinde taşıyan Güvenlik Konseyi, beş daimi üyenin, veto yetkisiyle donatılmış ayrıcalıklı konumu tarafından yönlendirilmektedir.

Bu çalışmada Birleşmiş Milletlerin dünya barışına daha etkin ve kapsamlı şekilde hizmet etmesini engelleyen mevcut yapısının çarpıklığı, yetersizliği ve adaletsizliği açıklanmakta ve bunun yerine daha demokratik, adil ve etkin bir yapı önerisi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi, Dünya Barışı, Demokrasi, Adalet

Proposal of a More Democratic, Equal and Efficient System for the United Nations

Abstract: United Nations is an organization formed after the heavy losses and ruins of the Second World War with the aim of maintaining world peace and stability. However, formation process and organizational structure of the organization made it a platform of interest and power politics, instead of giving it the role of a fair and democratic ground serving world peace.

An organ of the United Nations joined by all countries on an equal basis, General Assembly is nothing more than a forum for international issues, whereas Security Council, with holding the power of taking final resolutions and implementing them, is controlled by the privileged position of the five permanent members.

In this paper, the discriminatory, inefficient and unequal structure of the United Nations, which hinders its contribution to the world peace more efficiently and comprehensively, has been discussed first, and then a more democratic, equitable and efficient alternative has been proposed.

Keywords: The United Nations, The Security Council, World Peace, Democracy, Equity

Makale Geliş Tarihi: 26.03.2015

Makale Kabul Tarihi: 15.06.2016

^{*)} Yrd .Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, (e posta: hasanaktas@atauni.edu.tr)

I. Birleşmiş Milletlerin Kuruluşu ve Tarihi Süreçteki Performansı

Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Savaşından sonra, dünyanın böyle yıkıcı savaflara tekrar maruz kalmaması için barışı tesis edecek uluslararası bir mekanizma olarak kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan Milletler Cemiyeti uluslararası güç dengeleri karşısında fazla bir varlık gösterememiş ve ne taraflar arasındaki gerilimi çözmede ve ne de Almanya'nın saldırgan ve yayılcı tavırlarıyla başlayan fiili savaş sürecine etkili bir engelleme yapmada başarılı olabilmıştır.

1941 yılında ABD savaşa girmek zorunda kaldı. ABD'nin de savaşa girmesiyle Müttefik Devletlerin galip çıkacakları artık anlaşılmaya başlamış ve bu devletler çeşitli konferanslar düzenleyerek, gerek savaş sonrasının şartları hususunda ve gerekse uluslararası barış ve güvenliği kendi kontrolleri altında tesis edecek mekanizmalar geliştirme konusunda çeşitli görüşmeler ve anlaşmalar yapmışlardır.

Birleşmiş Milletler, savaşın sürdüğü bir atmosferde kurulduğundan, kuruluşun çerçevesini tasarlayan devletlerin karar alma konusunda önceliği adalet değil, performans, birlik ve kontrol olmuştur (Luck, 2008: 63).

Bu sebeple kurucu beş güç konumundaki ABD, Sovyetler Birliği, Fransa, Çin ve İngiltere kendilerine teşkilatın icra organı olarak tasarlanan Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik ve daha da önemlisi veto yetkisi ihdas etmişlerdir. Daimi beş üyeye veto yetkisi verilmesi kararı Yalta Konferansı'nda alınmıştır (Stettinius, 1949: 296). Diğer bir ifadeyle, Birleşmiş Milletlerin yapısındaki en etkili enstrümanı ifade eden veto yetkisi, teşkilatın diğer ülkelere açık olan resmi kuruluş sürecinde değil, savaşın galip güçleri arasındaki gizli paylaşım ve düzenlemelerin yapıldığı özel toplantılarda karara bağlanmıştır.

San Francisco'daki kuruluş toplantısında Güvenlik Konseyi'nin ve özellikle veto yetkisinin oluşturduğu adaletsizliğe yönelik tartışmalar olmakla birlikte, hâkim kurucu güçler bu temel amaçlarından taviz vermeye yanaşmadılar. Onlar daha önceden veto ve daimi üyelik statüsünü savaş dönemi ittifakını büyük bir iktidar oligarşisine dönüştürmek için kullanma konusunda anlaşmışlardı ve bu statülerine diğer üyeleri ikna etmek için Antlaşma (Charter) taslağında bazı tavizler vermeyi bile kabul ettiler (Luck, 2008: 63).

Barkin (2006:60), Milletler Cemiyetinin kurallarının ve karar alma usullerinin örgütün uluslararası güvenliğe yönelik tehditlere karşı hızlı ve detaylı cevaplar geliştirmesine imkân vermediği ve ayrıca anlaşmaya varılan konularda bile yaptırımları uygulamaktan sorumlu olacak tarafları açıkça belirlemediği için başarısız olduğunu belirtmekte ve Birleşmiş Milletlerin, Güvenlik Konseyi üyeliğini sınırlandırarak ve müşterek güvenlik konusunda karar alacak ve bunları uygulayacak ülkeler arasında açık bir bağlantı mekanizması kurarak bu eksiklikleri düzeltme amacını güttüğünü ileri sürmektedir.

Kuşkusuz ki az sayıda ülkeye üstün yetkiler verilmesine gerekçe oluşturan bu argümanı diplomatik bir kılıf olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu argüman, soyluların daha seçkin, asil ve eğitilmiş olduğu için yönetimde daha etkin olacağını, bu

sebeple siyasi haklarda ayrıcalıklara sahip olması gerektiğini savunan on dokuzuncu yüzyılın elitist yaklaşımlarından daha demokratik ve adil değildir.

Birleşmiş Milletleri kuran güçler için önemli olan şey bütün ülkelerin katılacağı ve katkıda bulunacağı evrensel bir barış mekanizması değil, ne pahasına olursa olsun kendi denetimlerinde savaşız bir dünya tasarlamaktır. Kendi kontrollerinde bir güç dengesi oluşturma amacı, kapsamlı bir barış tesis etme amacından çok daha önemli ve öncelikliydi.

Birleşmiş Milletlerin hazırlık toplantılarından birinin yapıldığı Dumbarton Oaks'da Çin'in Örgütün kurumsallaşması ve daha kapsayıcı bir yapıya kavuşturulması için getirdiği, "saldırgan ülke" kavramının netliğe kavuşturulması, üye devletlerin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterileceği güvencesinin Antlaşmada yer alması gibi öneriler Amerikan ve İngiliz heyetler tarafından katıyetle reddedilmiştir (Luck, 2008: 67).

Daha kuruluş aşamasında Birleşmiş Milletlerin ana çerçevesinin ve temel fonksiyonlarının dünya devletlerinin eşit ve demokratik bir katılımıyla değil, savaşın galipleri tarafından belirlenmesi, teşkilatın güçlü ülkelerin çıkarlarına hizmet edecek bir araç olacağını açık bir işaretiydi.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşunda yer alan ikinci derecedeki ülkeler, örgütün yapısının, işleyişinin ve görevlerinin belli kurullarla belirlenmesini talep ettiler. Bunlar özellikle örgütün gerekli durumlarda kendilerine yönelen tehditlere karşı güvence oluşturmasını istiyorlardı. Daimi üyelik statüsünü üstlenen büyük ülkeler ise, kural ve çerçevelerle kendilerini sınırlamak yerine, ellerindeki yetki ve güçle hareket alanlarını olabildiğince geniş tutmak istiyorlardı (Luck, 2008: 69).

Kurumun güç dengesinin oluşumu ve icrai yetkilerin dağılımı açısından Birleşmiş Milletler Antlaşması maddelerindeki bazı hükümler şu şekildedir:

Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletlerin on beş üyesinden oluşmaktadır. Çin, Fransa, Rusya Federasyonu (Sovyetler Birliğinin yerini almıştır), İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleridir. Güvenlik Konseyi'nin geçici on üyesi de "uluslararası barış ve güvenliği koruyacak" biçimde ve "adil" bir coğrafi dağılım çerçevesinde Genel Kurul'un üçte ikilik oyu ile seçilecektir. Konseyin geçici üyeleri iki yıllık bir süre için seçilecektir (BM Antlaşması, Madde 23).

BM üyeleri örgütün hızlı ve etkili şekilde harekete geçmesini sağlamak için Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barış ve güvenliğin korunup sürdürülmesinde öncelikli bir sorumluluk tevdi etmekte ve Konseyin bu sorumlulukla görevlerini yerine getirirken kendi adlarına hareket ettiğini kabul etmektedir (BM Antlaşması, Madde 24).

Birleşmiş Milletler üyeleri bu Antlaşma uyarınca Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararları kabul edip uygulayacaklarını kabul etmektedirler (BM Antlaşması, Madde 25).

Güvenlik Konseyinin her üyesinin bir oyu bulunmaktadır. Konseyin kararları dokuz üyenin olumlu oyu ile alınabilmektedir. Fakat ilgili karara daimi üyelerden birinin olumsuz oy vermemesi, yani "veto" etmemesi gerekmektedir (BM Antlaşması, Madde 27).

Bu maddeden de açıkça anlaşılacağı gibi, daimi üyelik ve veto yetkisi müşterek güvenlik düzenlemesi konusunda dünya devletleri arasında hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır: Konsey, beş daimi üyenin tamamı hemfikir olmadıkça karar alıp uygulayamaz. Konsey bütün devletlerin aleyhine karar alabilir fakat beş daimi üyenin aleyhine karar alamaz. Çünkü bu ülkeler veto yetkileriyle buna izin vermezler. Konsey bu beş veto sahibi gücü –veya onların korumak istediği herhangi bir devleti- cezalandıramaz (Friederking, 2007: 24).

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması, Konseyin emrine verilen kuvvetlerin kullanılmasında ve idaresi, silahsızlanmanın düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi için Konsey'e gerekli konularda danışmanlık yapacak ve yardımcı olacak bir Askeri Kurmay Komitesi kurulmaktadır. Askeri Kurmay Komitesi Güvenlik Konseyinin sürekli üyelerinin Kurmay Başkanlarından veya onları temsilcilerinden oluşmaktadır (BM Antlaşması, Madde 47).

Soğuk savaş döneminde Birleşmiş Milletler iki “süper gücün” müttefikleriyle birlikte oluşturdukları blokların karşılıklı manevralarının hareket alanı olmuş (Sander, 2012: 205) ve bu onu evrensel barış zemini ve mekanizması olmaktan epeyce uzaklaştırarak, güçlü ülkelerin siyasi hamle ve manipülasyonlarının aracı haline getirmiştir.

Mesela Çin, Birleşmiş Milletler'in ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olduğu zaman, Çin'de ABD destekli milliyetçi bir hükümet mevcuttu. Fakat 1949'da komünistler milliyetçilerle mücadelelerinden galip çıkarak Çin'de iktidarı ele geçince, ABD komünist hükümeti tanımadı ve Çin'in mevcut hükümetinin Güvenlik Konseyi üyeliğini Genel Kurul'daki manevralarıyla yirmi yıl engelledi. 1960'larda Sovyetler Birliği ile Çin arasında çatlak oluşunca ABD bu durumu kendi lehine çevirmek için, 1949'da devriliş Tayvan'a kaçmış olan eski hükümetin yerine, 1972'de komünist Çin Halk Cumhuriyetini ve onun Güvenlik Konseyi üyeliğini tanıdığı oldu (Bookmiller, 2008: 40).

ABD ve Sovyetler Birliği'nin (daha sonraları Rusya) başını çektiği doğu ve batı blokları arasındaki mücadele Güvenlik Konseyinde ve özellikle iki süper güce tanınan veto yetkisi üzerinde kendini gösterirken, gelişmiş ülkeler ile çoğunluğunu 1950 ve 60'lardan sonra bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin oluşturduğu blok arasındaki kuzey güney bölünmesinin gerçekleştiği alan daha çok Genel Kurul olmuştur. Bu şekilde Genel Kurulda siyasi ve ekonomik gücüne bakılmaksızın her ülkeye bir oy hakkı verildiğinden, ekonomik gücü ve siyasi etkisi sınırlı, fakat sayıları fazla olan güneydeki ülkeler Genel Kurulda bir ağırlık elde edebilmişlerdir (Bookmiller, 2008: 41-42).

Genel Kurul uluslararası bir aktör olmaktan daha ziyade bir forum, bir tartışma ve müzakere zemini niteliğindedir. Kurulun eşit oy sistemine ve karar için çoğunluk oyuna dayanması, sayıları fazla olan gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerine bir avantaj sağlamaktadır. Fakat Kurulun bağlayıcı karar ve icra fonksiyonu bulunmamaktadır ve sadece bütçe ile ilgili önemli bazı yetkileri bulunmaktadır. Fakat bütçenin büyük bir kısmının ABD gibi bazı ülkeler tarafından karşılanması, bu ülkelere ödemelerini kısma tehdidiyle bütçenin büyütülmesini engelleme, bürokrasiyi küçültmeye zorlama gibi yollarla çoğunluğun bütçe üzerindeki etkisini sınırlandırma imkânı vermektedir (Barkin, 2006: 58).

Teşkilata yeni bir üyenin kabulü Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un üçte ikilik oyuyla mümkün olsa da daimi üyeler bu konuda veto yetkisini işletebilir. Nitekim bu sebeple 1955'e kadar teşkilata üye kabulü engellenmiştir (Karluk, 2007: 120).

Güvenlik Konseyi, muhakkak ki Birleşmiş Milletlerin karar ve icra yetkilerinin toplandığı organdır. Fakat daimi üyelere sağlanan veto yetkisi Konsey'in hiçbir şekilde bu beş üyenin istemediği bir kararı kabul edip uygulayamayacağı anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle dünya siyasetini çekip çeviren bu üstün güçleri engelleme veya hizaya getirme noktasında Konsey'in, dolayısıyla Birleşmiş Milletlerin hiçbir etkisi ve kapasitesi söz konusu değildir.

Konsey'in etkili bir mekanizma olarak devreye girebilmesi için bu beş gücün dışındaki bir gücün, bunların faydalandığı ve koruduğu dünya düzenine tehdit oluşturması gerekmektedir. Ayrıca bu harici gücün, daimi üyelerin beşi tarafından da tehdit olarak algılanması gerekmektedir. Bu durumda Birleşmiş Milletlerin, beş daimi üyenin kendi çıkarları istikametinde kurduğu bir dünya düzeninin koruyucu gücü veya enstrümanı olmaktan başka bir işlevi kalmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin bazı olaylar için harekete geçme kararı verirken böyle bir harekete ihtiyaç duyulduğu hususundaki gerçek bir ortak anlayıştan mı kaynaklandığı, yoksa daimi üyelere bir veya bir kaçının çıkarının bir yansıması mı olduğu pek belli olmamaktadır (Boulden, 2008: 608).

Güvenlik Konseyi güvenlik konusu dışındaki ihtisas alanlarına karışmamakta, bu meseleleri BM bünyesindeki ilgili kuruluşlara bırakmaktadır. Fakat Birleşmiş Milletleri dünya politikasının en önemli küresel örgütü haline getiren şey bölgesel kriz ve çatışmalardan kaynaklandığından ve bu kriz ve çatışmalarda en etkili ve yetkili organ Güvenlik Konseyi olduğu için, Konsey teşkilatın en mühim ve kritik organı olmaktadır (Hasgüler, 2007: 114).

Şu var ki Güvenlik Konseyi Soğuk Savaş dönemi boyunca devletlerin güç kullanımına karşı etkin bir mukabelede bulunamamış, beş daimi üyenin sahip olduğu veto yetkisi Konsey'in harekete geçmesini engellemiştir. Çekoslovakya'da, Macaristan'da, Afganistan'da ve Vietnam'da güç kullanılması Konsey'in gündemine bile getirilememiştir.

Ayrıca 7. Madde planlandığı şekilde uygulanamamıştır. Mesela barışa yönelik tehdit, barışın ihlali veya saldırı gibi durumlarda uluslararası barış ve güvenliği korumak için zora dayalı tedbirleri uygulamak üzere kullanılacak daimi bir BM ordusu gerçekleştirilememiştir. Güvenlik Konseyi'nin kendi ordusu olmaması sebebiyle harekete geçememesi ve işi 'istekliler koalisyonuna' bırakması da onu oyun dışında bırakmakta ve bu tür operasyonların çoğu zaman onun kontrolü dışında gerçekleşmesine yol açmaktadır (Gray, 2008: 87,90).

Birleşmiş Milletler 1948'den günümüze kadar çeşitli biçimlerdeki 180 savaşın sadece % 36'sına aracılık etme, saldırganı durdurma, barışı koruma vb. şekillerde müdahalede bulunabilmiş, bunların da büyük bir kısmında anlaşmazlığı çözememiştir. Birleşmiş Milletlerin birçok çatışmada aktif rol almasını engelleyen bir durum da çatışma taraflarından birisi Birleşmiş Milletleri göreve çağırmadığı müddetçe müdahale etme yetkisinin olmasıdır (Dedeoğlu, 2008: 229).

Teşkilatın karar alma mekanizmasının ve özellikle de Güvenlik Konseyinin tamamen geçersiz hale geldiği, bugünün siyasi gerçeklerini değil, daha çok yirminci yüzyılın ortalarında dünyaya hâkim olan soğuk savaşın uluslararası güç yapısını yansıttığı şeklinde tenkitler de yöneltilmektedir (Bookmiller, 2008: 15).

2003'teki "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu"nu destekleyen ülkeler Güvenlik Konseyi'nin yeni bir karar almasına gerek olmadığını ileri sürüyorlardı: Bu görüşe göre 678 Nolu Karar ile Irak'a karşı güç kullanılmasıyla ilgili ilk yetkilendirme on yıl sonra hala geçerliydi. Bu argümana sadece Rusya ve Çin değil, Fransa ve Almanya gibi NATO devletleri de karşı çıktılar (Gray, 2008: 91). Bütün bunlara rağmen ABD ve müttefikleri 2003 baharında Birleşmiş Milletlerin çoğunluğunun muhalefetine rağmen Irak'a savaş açmıştır (Bookmiller 2008: 14).

Filistinlilere yönelik politikaları sebebiyle İsrail aleyhine yaptırım kararı alma meselesi en az altmış defa Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelmiş, fakat ABD bunların çoğunu veto etmiştir (Bennis, 2000: 17).

Birleşmiş Milletlerdeki yetki ve güç hiyerarşisi, reel politığın bir sonucu olarak dünyanın diğer devletleri tarafından büyük bir itirazla karşılaşmadan bugüne kadar gelmiştir. Fakat ABD birçok durumda kendisini uluslararası güvenlik sistemi için işletilen kuralın dışında tutarak bu hiyerarşiyi bile çok yüksek bir seviyeye çekmeye çalışmaktadır. Birleşik Devletlerin bunu şu şekillerde yaptığı görülmektedir: Bazı kuralların kendisi için geçerli olmadığını iddia ederek bazı anlaşmaları onaylamamakta veya uygulamasını aksettirmektedir; Güvenlik Konseyinin yetkilendirmesi olmadan güç kullanmaktadır; kendisi için, eskiden beri anlaşılmanın çok ötesine geçen "nefsi müdafaa" hakkı iddia etmektedir; insani müdahalenin, demokratik devletler tarafından gerçekleştirildiğinde haklı olduğunu ileri sürmektedir; pazarlık araçları olarak değil, cezalandırıcı tedbirler olarak yaptırımları savunmaktadır; ve "serseri (rogue) devletler" için angajmanın ötesinde ağır izolasyon ve rejim değişikliği politikalarını öngörmektedir (Friederking, 2007: 20).

Soğuk savaş döneminde Sovyet ve ABD vetoları Güvenlik Konseyini çeyrek yüzyıl işlemez duruma getirmiştir. Diğer taraftan veto yetkisi olan ülkelerin dağılımı ve bilhassa ABD'nin ağırlıklı rolü şu an dünyadaki fiili güç dağılımı ile uyumsuz bir görünüş arz etmektedir (Barkin, 2006: 60; Dedring, 2008: 199).

Gerek BM Genel Kurulunda ve gerekse Güvenlik Konseyi'nde büyük nüfusu ve finansal gücü olan Japonya, Brezilya, Hindistan ve Almanya gibi ülkelerin Konsey'e dâhil edilmelerine yönelik tartışmalar gündeme gelmektedir. Bu ülkelerin daimi üye olma-

rına yönelik de bazı öneriler getirilmektedir. Böyle bir durumda bu ülkelerin veto hakkı talep edeceğini de tahmin etmek gerekir. Fakat başta ABD olmak üzere, mevcut üyelerin bu ülkeler için veto yetkisini kabul etmeleri pek muhtemel görünmemektedir (Williams, 2004: 8).

Fakat mevcut ve muhtemel daimi üyelik yapısı böyle olunca, Afrika ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve Müslüman ülkeler Konseyin daimi statüsünden mahrum kalmakta ve bu ülkeler bu durumun Konsey'in dünyanın gerçek temsilcisi olma imajını bozduğunu vurgulamaktadır (Wells, 2005: 25). Nitekim gelişmekte olan ülkelerin birçoğu mevcut durumuyla Birleşmiş Milletleri, ABD ve bir ölçüde de Rusya'nın dünya üzerinde hâkimiyet kurmasını meşrulaştıran bir forum olarak görmekte ve bunun hayal kırıklığını yaşamaktadır (Thakur, 2006: 292). Mesela Türkiye'deki siyasi yönetim birkaç yıldır "Dünya Beşten Büyüktür" sloganı ile BM platformundaki eşitsizliğe dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Genel Sekreterin Dostları ve Temas Grupları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin veya Genel Kurulu'nun bir yetki ve talimatı olmaksızın görev icra eden diplomatik unsurlardır. Bunlar öncelikle BM'in görevi olan barışı tesis ve muhafaza etme işini BM'in resmi çerçevesinin ve görevlendirme alanının dışında, yani gayriresmi bir zeminde yerine getirmeye çalışan yapılardır (Pranti, 2006: 3). Bu gayriresmi yapıların bu kadar ağırlık kazanması da kuşkusuz ki teşkilatın resmi yapısının etkin bir şekilde işlememesinin bir sonucudur.

II. Birleşmiş Milletlerin Mevcut Yapısının Demokratik İlkeler Açısından Kritiği

Demokrasi bugün gelinen son noktada, öncelikle bir devletin hâkimiyeti altında yaşayan toplumun bütün fertlerinin siyasi karar alma sürecine katılma noktasında eşit kabul edilmesi prensibine dayanmaktadır. İnsan hakları noktasında son iki yüzyılda kat edilen gelişmeler ve eşitlikçi ve çoğulcu demokrasinin 20. Yüzyılda büyük bir rağbet ve yaygınlık kazanması, anti-demokratik ve otoriter yönetimlerin değerini kaybetmesine ve uluslararası toplum tarafından ağır şekilde eleştirilmesine yol açmaktadır (Hague ve Harrop, 2004: 42).

Diğer taraftan klasik Yunan çağından başlamak üzere 20. yüzyılın başlarına gelinceye kadar bazı dönemlerde demokratik anlayış ve uygulamalara yaklaşıldığı olmuş, fakat siyasi karar alma sürecine katılımında toplum fertleri arasında eşitliği bozacak ve ayrımcılık doğuracak bazı kriterlerin geçerli olması, bu uygulamaları gerçek anlamda demokratik ve adil olmaktan uzaklaştırmıştır. Servete, soya, sosyal statüye, cinsiyete ve ırka dayalı ayrımlar Avrupa'nın birçok demokratik ülkesinde bile 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaygın şekilde devam etmiş, fakat daha sonra kabul edilen ortak değerler çerçevesinde bu ayırım ve imtiyazlar kaldırılmıştır. Ne var ki ulusal planda yaşanan bu olumlu gelişmelerin uluslararası siyasi karar mekanizmalarına etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır.

Birleşmiş Milletlerin değişik organları ile milli hükümetlerin çeşitli unsurları ve organları arasında bir benzerlik kurulabilir. Mesela Genel Kurul bir devlet yapısında yasama

organının, Güvenlik Konseyi yürütme organının, Sekreterlik bürokrasinin, Milletlerarası Adalet Divanı da bir Yüce Mahkemenin karşılığı olabilir. Bu durumda Birleşmiş Milletler de bir bütün olarak uluslararası toplumun bir temsil organı olmuş olacaktır (Barkin, 2006: 56). Fakat belirtmek gerekir ki Genel Kurul'un bağlayıcı kararlar alma ve uluslararası yasalar çıkarma yetkisinin olmaması, onun gerçek anlamda parlamento işlevi üstlenmesini imkânsız hale getirmektedir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 114).

Birleşmiş Milletlerin mevcut yapısı, oligarşik eğilimlerle ve demokratik hakların kullanılmasında ayrımcılıklarla malul olan bir ülke yönetiminden farksızdır. Soyluların, varlıklarının veya beyazların ayrıcalıklı siyasi haklara sahip oldukları veya mevcut bir siyasi yapının oligarşik eğilimler taşıdığı bir sistem demokratik ve insani değerler açısından ne kadar problemlidir ise, Birleşmiş Milletlerin bugünkü yapısı da teşkilata üye ülkelerin halklarının siyasi etkisi açısından aynı derecede problemlidir.

Birleşmiş Milletlerin şu anki yapısı belli bir ülkenin iç yönetimi model alınarak tasvir edilmeye çalışılırsa şöyle bir görüntü ortaya çıkacaktır: Bir ülkenin 193 vilayeti olduğunu varsayalım. Bu ülke nüfusunun, sosyal statüsüne, dini yapısına, ekonomik durumuna ve "kaba kuvvet kapasitesine" göre ayrıldığını ve farklı özellikteki grupların farklı vilayetlerde yaşadığını farz edelim.

Bu modele göre her vilayet yasama organında görev almak üzere birer temsilci göndermektedir. Hükümeti kurma görevini illerden gelen bu temsilciler arasından on beş temsilci üstlenmektedir. Başbakanın olmadığı bu kabinede yer alan on beş bakanlıktan onu, temsilciler arasında ikişer yıl arayla dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Diğer beş bakanlık ise sosyal statü, ekonomik durum ve "kaba kuvvet kapasitesi" bakımından üstün ve ayrıcalıklı durumda olan beş vilayete daimi olarak tahsis edilmiştir. Bu beş ayrıcalıklı üyeye "süper" bir yetki verilmiştir. Ne yasama organının aldığı bir karar, ne de kabinenin belirlediği bir politika beş ayrıcalıklı ilin temsilcilerinin tamamının onayı olmadan geçerli olmamaktadır.

Bu durumda ülke yönetiminde ayrıcalıklı konumda olan beş ilin, yetkilerini kullanırken diğer 188 ille alakalı eşitlik, adalet, hakkaniyet ve demokrasi prensiplerine riayet edeceklerinin garantisi ne olabilir?

Böyle bir model belli bir ülkenin iç yönetimi için düşünüldüğü zaman son derece "çağdışı", anti-demokratik ve adaletsiz bir görüntü ortaya çıkarmaktadır ki demokratik değerlere inanan hiçbir insanın böyle bir yapıyı demokratik, adil ve meşru kabul etmesi mümkün değildir. Batı toplumları kendi iç siyasi yapısındaki eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik mücadeleleri ve sosyal hareketleri siyasi ve demokratik tekâmül yolundaki takdire değer eylemler olarak sunmakta ve bunu demokrasinin evrensel tarihinin değerli aşamaları olarak değerlendirmektedir.

Hâlbuki Birleşmiş Milletler modelinde Batının büyük güçleri, oligarşi ve ayrımcılıkla malul "çağdışı" bir yapının baş aktörleri durumundadırlar ve bu yapının değiştirilmesine yönelik girişimleri siyasi hamlelerle etkisiz hale getirmektedirler. Teşkilatın bugünkü

yapısının dünyadaki güç dengesinin tabii sonucu olduğu ve meselenin salt bir reel politik çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği görüşüne karşı mesela şu argümanlar ileri sürülebilir:

Bir defa bir ülkede yıllarca iş başında bulunan otoriter ve baskıcı bir yönetimi, demokrasi, çoğulculuk, milli irade, halkçılık, eşitlik gibi kavramlar çerçevesinde eleştirmek reel politik ve iktidar ilişkisi açısından mantıksız olacaktır. Çünkü o ülkede o dönemde güç bu otoriter yapının elindedir ve reel politik, her iktidar sahibinin iktidarını korumak ve güçlendirmek için her yolu denemesini gerektirmektedir. Bu durumda hiçbir otoriter ve anti-demokratik yönetimin tenkit edilmesi mantıklı bir tavır olmayacaktır.

İkinci olarak eğer reel politik, dünyaya barış getirme iddiasıyla kurulan evrensel bir kuruluşun bünyesindeki eşitsizliği ve dengesizliği açıklamak için yeterli ise, Hitler Almanya'sı, Napolyon Fransa'sı gibi saldırgan ve yayılmacı güçlerin galip gelme ihtimalini yüksek gördükleri anda dünyayı "savaş cehennemine" çevirmelerinin önünde hiçbir değer, ölçü ve prensip geçerli olamayacaktır. Çünkü gücü, siyasi sistemin geçerli tek esası ve dayanağı haline getiren bir anlayış, gücün her türlü tezahürünü tabii bir sonuç olarak değerlendirmek durumunda kalacaktır. Bu takdirde de insanlığın Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ödediği ağır bedel, gerçek anlamda bir ders ve köklü, esaslı ve uzun vadeli bir gelişme, değişme ve düzelmeye vesilesi olmayacaktır.

III. Birleşmiş Milletler için Daha Demokratik ve Adil Bir Yapı Önerisi

Birleşmiş Milletlerin mevcut adaletsiz ve dengesiz yapısı uzun bir süredir çeşitli itiraz ve tartışmalara yol açmaktadır. 1990'lardan sonra soğuk savaş döneminin güç dengesi sona erince, hem dünyadaki problemler, hem de Birleşmiş Milletlere yönelik umutlar artmıştır (Dedring, 2008: 17-20). Dolayısıyla teşkilatın dünya barışına yönelik problem çözücü bir zemin olması yönündeki beklentiler ve reform talepleri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede 1997'de BM Genel Kurul başkanı Malezyalı diplomat Ismael Razeli Güvenlik Konseyi'nin ve dolayısıyla Birleşmiş Milletlerin yapısının yeniden düzenlenmesine yönelik bir plan önermiştir. Önerilen bu planın ana çerçevesi şu şekildedir:

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin daimi üyeliğine beş yeni üye eklenecek ve bunlardan ikisi sanayileşmiş ülkelerden, diğer üçü de Afrika'dan, Asya'dan ve Latin Amerika'dan birer üye olmak üzere gelişmekte olan ülkelerden seçilecekti. Aynı şekilde Afrika'dan, Asya'dan, Doğu Avrupa'dan ve Latin Amerika'dan birer üye olmak üzere, geçici üyeliklere dört ekleme yapılacak ve bu şekilde Konsey'in üye sayısı on daimi, on dört geçici olmak üzere yirmi dört üyeye çıkarılacaktı. Yeni daimi üyelerin veto yetkisi olmayacak, mevcut üyelerin veto yetkilerinde sınırlamaya gidilecekti (Bourantonis, 2005: 64-66).

Bu plan Fransa dışındaki daimi üyelerin tam desteğini alamadığı gibi, özellikle "Bağlantısız Ülkeler" in büyük itiraz ve tepkileriyle karşılaşmıştır. Bağlantısız Ülkeler bir iki

üyelerinin Konsey üyeliği kazanmasına karşılık, uluslararası düzene yönelik ortak politika ve pozisyonlarını riske atmak istemediğinden planı toptan reddetmiştir. Planı tam destekleyen ülkeler kendileri için daimi üyeliğe seçilme şansını yüksek gören Almanya, Japonya, Brezilya ve Hindistan olmuştur. Sonuçta “Razeli planı” başarısız bir girişim olarak kalmıştır (Bourantonis, 2005: 66-74).

İncelendiği zaman “Razeli planıyla” gerçekleştirilmeye çalışılan reformların, oligarşik bir yapının tabanını biraz genişletmekten başka bir işe yaramayacağı görülmektedir. Planı en çok destekleyen ülkelerin, daimi üyeliğin ayrıcalıklı oligarşik yapısına katılma şansı en yüksek olan ülkeler olması, planın evrensel ölçekte demokratik, adil ve eşitlikçi bir düzen getirmekten ve dolayısıyla dünya halklarının çoğunluğu tarafından kabul görmekten uzak olduğunun en belirgin göstergesidir.

Bu çalışmamızda Birleşmiş Milletler için önerilecek plan, daha kapsamlı düzenlemeler öngören, fakat dünyaya daha kalıcı ve esaslı barış ve istikrar getirebilecek bir yapıya dayanmaktadır. Önerilen bu yapının detayları elbette farklı şekillerde düzenlenebilir. Fakat böyle bir önerinin ana çerçevesi, esas karakteri ve ruhu, konunun tartışılması, değerlendirilmesi noktasında ehemmiyeti haizdir.

Birleşmiş Milletler için önerdiğimiz yapıyı birkaç madde çerçevesinde tespit etmek mümkündür:

1. Birleşmiş Milletlerin mutlak karar organı muhakkak Genel Kurul olmalıdır. Teşkilatın eşitlikçi ve demokratik bir esasa dayanmasının en kritik noktası budur. Çünkü demokrasinin ülke içi yönetim yapısında en temel unsuru, milletin temsilcilerinden oluşan milli meclisin, millet adına kanunları ve bütçe gibi ana politikaları belirlemesidir. Bir ülkede milletin iradesini yansıtan bir parlamento mevcut değilse, diğer bütün kurumlar mükemmel dahi olsa demokrasiden, eşitlikten ve halk iradesinden söz etmek mümkün değildir.

Birleşmiş Milletlerin etkili karar organının, beş daimi üyenin veto yetkisinin kontrolünde bulunan Güvenlik Konseyi olması şu menfi sonuçları doğurmaktadır:

Bir kere Birleşmiş Milletler dünyadaki bütün halkların ve ülkelerin iradelerinin eşit ve adil biçimde tecelli ettiği bir alan olmaktan uzaklaşmaktadır. Bu da teşkilatı en baştan ve prensip olarak dünya milletleri için bir “barış kapısı” olmaktan uzaklaştırmakta ve onu ayrıcalıklı birkaç gücün siyasi manivelası konumuna düşürmektedir. Bu sebeple beş daimi üyenin sahip olduğu ayrıcalıklardan yoksun olan ülkeler, birçok durumda başka ülkelerle olan meselelerini kendileri halletmek durumunda kalmaktadır ki bu da birçok bölgesel savaş ve krizlerin ve terörist faaliyetlerin milyonlarca insanı mağdur etmesine yol açmaktadır.

İkinci olarak büyük güçlerden oluşan beş daimi üye, tek başına teşkilatın karar alma mekanizmasını kontrol etme anlamına gelen “veto” yetkisini keyfi şekilde ve menfaatlerini temin edecek biçimde kullandıklarından, birçok durumda beş daimi üyenin bizzat kendileri dünya barışı için tehdit haline gelmektedirler.

Genel Kurulun Birleşmiş Milletler teşkilatının mutlak ve nihai karar alma mekanizması olması formülüne bağlı bazı detaylar şu şekilde olabilir:

Barış ve istikrarın daha iyi korunması noktasında Genel Kurul'un karar yeter sayısı üçte iki gibi vasıflı bir çoğunluk olabilir. Böyle bir çoğunluk, bir taraftan teşkilatın zorunlu olmadıkça operasyonel kararlar vermemesini ve dünyadaki istikrarın bozulmamasını sağlayacak, diğer taraftan ise gerekli olan durumlarda, mesela bir tarafın haksız bir şekilde başka bir tarafa saldırdığı veya bir halkın veya topluluğun yok edilmeye çalışıldığı olaylarda müdahale yönünde karar alınmasını mümkün kılacaktır.

Bu iki kritik nokta arasında denge kurulmasına dayanan argüman şu şekilde açıklanabilir: Birleşmiş Milletlere üye devlet sayısı şu an 193'tür. Bunun üçte ikisi 129 etmektedir. Dünyada şu an mevcut olan ittifakların, birlikteliklerin, dini, etnik ve ideolojik blokların hiçbirisi dünyadaki ülke sayısının üçte ikisine ulaşacak durumda değildir. Dünyadaki en yaygın dinler olmaları itibarıyla ne Hristiyan ülkelerin, ne de Müslüman milletlerin sayısı üçte ikiye ulaşmamaktadır. Nitekim birinci gruptakilerin sayısı 107, ikinci gruptakilerin sayısı ise 59'dur. Diğer taraftan ABD veya Rusya'nın müttefikleri veya etki alanındaki ülkelerin sayısı üçte ikiden oldukça uzaktır.

Benzer şekilde dünyanın belli bir coğrafyasında yer alan benzer coğrafi şartlara ve ekonomik çıkarlara sahip ülkelerin de üçte ikilik çoğunluğu karşılamaları mümkün değildir. Nitekim Afrika'daki ülkelerin sayısı 54, Asya'dakilerin sayısı 48, Avrupa'dakilerin sayısı 64, diğer bir büyük kıta olan Amerika'daki ülke sayısı ise 33'tür.

Demek ki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun eğer üçte ikilik bir çoğunlukla karar alması sağlanırsa, herhangi bir dini, etnik, ideolojik, coğrafi veya menfaate dayalı grubun Genel Kurul'un demokratik iradesini manipüle etmesi ve kendi çıkarı istikametinde yönlendirmesi mümkün olmayacaktır.

Çeşitli grup ve ittifakların üçte bir civarındaki bir nisbeti temin etmeleri mümkündür. Bu durumda bu grupların her hangi bir konuda Genel Kurul'dan karar çıkarabilmeleri için geri kalanın yarısını (toplamanın üçte birini) ikna etmeleri gerekir. Dünya'daki hemen her meselede, dünyadaki ülkelerin en az üçte biri konunun dışında kalmakta ve dolayısıyla tartışma konusu olan meselede tarafsız ve objektif olma konumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla tartışma konusu her hangi bir meselede iki taraf olduğunu varsayalım ve bu iki tarafın Kurulun üçte birlik iki bölümünü oluşturduğunu düşünelim. Üçüncü üçte birlik kısım büyük bir ihtimalle konunun dışında olduğu için tarafsız ve objektif biçimde, vicdanı ve adalet duygusuyla hareket eden bir hakem işlevi görebilir. Bu durumda üçte birlik kısım hangi tarafın pozisyonuna ikna olursa, karar o tarafın beklentisi istikametinde çıkmış olacaktır.

Muhakkak ki böyle bir süreç demokrasi yaklaşımının en çok önemseydiği uzlaşma, ortak akıl, çoğulculuk gibi prensiplerin uluslararası düzeyde devreye sokulması anlamına gelecektir. Bu tür süreçler de hem önerilen çözümlerin vasıflı çoğunluğu ikna edecek biçimde yeniden değerlendirilmesine, düzeltilip değiştirilmesine, yumuşatılıp olgunlaştırılmasına

rılmasına imkân sağlayacak, hem de böyle bir çoğunluğun kabulüyle çıkacak karar bütün dünya kamuoyunu tatmin etmek suretiyle dünya barış ve istikrarına, Birleşmiş Milletlerin meşruiyet, güvenilirlik, temsil, etkinlik ve ciddiyetine büyük bir katkı sağlayacaktır.

Nitekim bir otoritenin etkinliği onun meşruiyetine önemli ölçüde bağlıdır ve Birleşmiş Milletlerin bu günkü yapısında gerçekleştirdiği eylemlerin çoğu meşru olmamakla suçlanmaktadır (Hurd, 2008: 14).

Birçok ülkenin anayasası da, siyasi sistemi veya ülke düzenini önemli ölçüde etkileyebilecek konularda karar alırken, parlamento için üçte iki gibi vasıflı çoğunluklar koymuş ve hükümet olabilmek için gerekli olan basit çoğunlukların ötesinde, gerekirse hükümetle muhalefetin daha geniş bir mutabakatına dayanan bir süreci öngörmüştür. Bu şekilde hem öngörülen değişiklikler daha geniş bir halk kesiminin beklentilerine cevap verecek şekilde yeniden gözden geçirilmiş olmakta, hem de sistemi etkileyen böyle bir değişiklik için halkın kabul ve desteği sağlanmış olmaktadır.

2. Güvenlik Konseyi sadece bir icra organı olmalıdır. Bir ülkenin iç yönetimindeki hükümetin fonksiyonuna benzer şekilde Güvenlik Konseyi sadece Genel Kurul'un aldığı kesin ve nihai kararları uygulama ve bunun için gerekli tali karar ve tedbirleri alıp hayata geçirme işlevini yerine getirmelidir. Güvenlik Konseyi'nin bugünkü yapısı Birleşmiş Milletlerin yapısındaki çarpıklık ve adaletsizliklerin ana kaynağı olduğuna göre, diğer bir ifadeyle teşkilatı kendi çıkarları istikametinde ve kontrolleri altında işletmek isteyen güçlerin elindeki en etkili mekanizma olduğuna göre, demokratik ve adil bir yapı önerisinin Konsey'de köklü bazı değişiklikler getirmesi kaçınılmazdır.

Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelik uygulamasının muhakkak kaldırılması gerekmektedir. Bu uygulamanın ülke içi yönetimdeki karşılığı şudur: Halk meclisi ve senatodan oluşan iki kanatlı bir parlamento düşünelim. Senatonun üye sayısı beş olsun ve bu temsilciler toplumdaki ayrıcalıklı birkaç sınıfın çıkarlarını korumak üzere daimi bir statüde görev yapıyor olsunlar. Parlamentonun önemli ve kritik kararlarını alma yetkisi senatoda olsun. Fakat daha önemlisi senatörlerden herhangi birisi tek başına her iki meclisin bütün kararları üzerinde mutlak veto yetkisine sahip olsun. Açıktır ki böyle bir sistemin demokrasi, eşitlik, çoğulculuk, halk iradesi, katılımcılık gibi kavramlarla bir ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle de böyle bir yapının mutlak monarşilerden tek farkı buyruk sahibinin bir değil beş kişi olmasıdır.

Dolayısıyla Güvenlik Konseyinin mevcut yapısı muhakkak değiştirilmelidir. Sadece icrai bir yapı ve fonksiyona dönüştürülecek olan Konsey'in üyeliği, dünya ülkeleri arasından mesela şu anki geçici on üye için uygulandığı şekilde iki yıl aralıklarla dönüşümlü biçimde sağlanabilir. Konseyin üye sayısı on bir olabilir. Bu on bir üyenin beşi dünyadaki coğrafi bölgeleri temsil edecek biçimde ve coğrafi bölgeler kendi temsilcisini seçmek suretiyle belirlenebilir.

Nitekim mevcut yapıdaki geçici on üyenin belirlenmesinde de benzer bir yol izlenmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 23. Maddesinde bu on üyenin tespiti için "hakça bir coğrafi dağılımı göz önünde tutarak" ifadesi geçmekte ve bu çerçevede dünya-

daki ülkeler şu beş gruba ayrılmaktadır: Afrika Devletleri, Asya Devletleri, Latin Amerika Devletleri, Orta ve Doğu Devletleri, ve Batı Avrupa ve Diğer Devletler. Burada geçen “Diğer Devletler” ise ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda’yı ihtiva etmektedir (Wells, 2005: 22).

Diğer altı üye de dünya ülkelerinin ve halklarının ortak irade ve taleplerini temsil etmek ve problemlerine eğilmek üzere belirlenebilir. Bu altı üyeliğin de üçü bütün ülkeler arasında ikişer yıl aralıklarla dönüşümlü olarak üstlenilirken, diğer üç üyelik dönüşüme tabi olmaksızın Genel Kurul’dan en çok oyu alma esasına dayalı olarak seçilebilir.

Bu üç grup üyelikten birincisi, dünyadaki coğrafi bölgelerin her birisinin Teşkilatın icra organında temsil edilmesini sağlamış olacak, ikinci ve üçüncü grup üyeler ise bölgeler arasındaki uzlaşma zeminini inşa etme ve dünyanın ortak meselelerine eğilme imkânını sağlayacaktır. Yine ikinci grup üyelikler bütün ülkelerin sırayla dünyayı temsil etme hakkını elde etmesini sağlarken, üçüncü grup üyelikler dünya barışını sağlama noktasında etkin ve faydalı bir konumda görülen ülkelerin diğer ülkelerin takdiriyle daha fazla rol ve görev üstlenmelerine imkân sağlayacaktır.

Kuşkusuz ki üye sayısının on bir veya başka bir sayı olmasından daha önemlisi, Konsey’in farklı işlev ve özelliğe sahip temsilci gruplarını bünyesinde barındırarak dünya ülkeleri arasında denge kurmasıdır.

3. Birleşmiş Milletlerin muhakkak bir askeri gücünün bulunması gerekmektedir. Tamamen kendisinin denetim, yetki ve komutasında hazır tutulan ve gerekli görevlere sevk edilen müstakil bir askeri gücünün bulunmaması, Birleşmiş Milletler için askeri ve operasyonel hareket kabiliyeti bakımından büyük bir zaaf oluşturmaktadır. Birçok durumda Birleşmiş Milletler askeri güç olarak NATO’ya dayanmak zorunda kalmaktadır. Fakat dünyadaki siyasi dengeler açısından belli bir tarafı ve bloğu temsil etme durumundaki NATO’nun, evrensel bir barış zemini olma iddiasındaki bir teşkilatın askeri enstrümanı olması hiç de sağlıklı ve rasyonel bir durum değildir.

Üye ülkelerden ihtiyaç durumuna bağlı olarak askeri unsur toplanması, teşkilatın prestiji, etkinliği, dinamizmi ve hareket kabiliyeti açısından problemlidir. Operasyonlara gönüllülük esasına göre asker verilmesi de yine teşkilatın askeri kabiliyetinde bir zayıflık sebebidir. Teşkilat belli kriterlere göre daimi bir ordu teşkil ve muhafaza etmeli, ancak teşkilatın herhangi bir müdahalesine yol açan bir meselede taraf olan ülkelerin sağladığı askeri unsurlar bu operasyonun dışında tutulmalıdır.

4. Birleşmiş Milletlerin bütçesi de yeniden teşkil edilmelidir. Mevcut durumda dünyadaki milli geliri yüksek olan ülkelere Birleşmiş Milletler bütçesine katkı noktasında büyük bir ağırlık verilmiş, buna karşılık bu ülkelerin bütçe üzerindeki tasarrufları yoluyla teşkilatı etkileri altına almalarına yol açılmıştır.

Birleşmiş Milletler bütçesi iki kalemden oluşabilir. Birinci kalemde bütün ülkeler belli ölçüde bir katkıyı eşitlik esasına göre sağlayacaklardır. Bu muhakkak ki en fakir ülkenin dahi ödeyebileceği bir miktar olacaktır. İkinci kalem ise ülkelerin milli gelirleriyle oran-

tılı bir katkı olmalıdır. Bu noktada zengin ülkelerin ikinci kalem çerçevesinde daha fazla katkıda bulunmaları onlara teşkilatın yönetiminde ayrıcalıklı hiçbir yetki sağlamamalıdır. Nasıl, çağdaş, eşitlikçi, çoğulcu demokrasilerde gelir ve servet bakımından daha zengin olan kişilerden daha fazla vergi alınması, siyasi haklar noktasında bir ayrıcalık doğurmuyorsa, aynı durum Birleşmiş Milletler sistemi için de geçerli olmalıdır. Eğer teşkilat dünyanın barış ve istikrarını korumak için var olan bir yapı ise, dünyanın imkânlarından ve kaynaklarından en fazla istifade eden ülkelerin bu koruyucu mekanizmaya kazanç ve servetleri oranında katkı yapmaları tabii bir durum olarak görülmelidir.

5. Birleşmiş Milletlerin bir “Barış Tesis Etme Yetkisi” olmalıdır. İki devlet bir biriyle savaşımaya başladığı zaman veya bir devlet değişik bahanelerle başka bir devlete veya topluluğa saldırdığı zaman, Birleşmiş Milletler tarafları barıştırmaya, uzlaştırmaya, hakemlik yapma gibi çabalarından sonuç alamazsa, uzlaşma formülleri geliştirilmelidir. Eğer geliştirilen uzlaşma formülü Genel Kurul’daki üye tam sayısının üçte ikisi tarafından kabul edilirse, çatışmaya taraf olan ülkeler için bu formül bağlayıcı olmalı, bu formülü kabul etmemekte direnen ülkeye karşı caydırıcı ve razı edici müdahale uygulanmalıdır. Diğer taraftan çatışma ve saldırı durumunda taraflar göreve çağırmasa da Birleşmiş Milletler müdahale etmelidir. Çünkü ülke yönetimlerinin çoğu zaman kendi inisiyatifleriyle giriştikleri savaşların asıl mağduriyetini sivil halk kitleleri çekmektedir.

6. Birleşmiş Milletlerin merkezi, New York’tan daha tarafsız bir ülkenin topraklarına taşınmalıdır. Teşkilatın kurulduğu tarihten bugüne kadar dünyada ortaya çıkan savaş, çatışma, gerilim ve krizlerin çoğuna ABD’nin ya taraf olduğu veya perde arkasından olayları yönlendirdiği görülmektedir. Mesela Soğuk Savaş, Kore Harbi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, İran-İrak Savaşı, Arap-İsrail Savaşları, Körfez Savaşı, Afganistan Harekâtı bunlardan bazılarıdır.

Dolayısıyla dünya barış ve istikrarını koruması öngörülen bir kuruluşun, birçok savaş ve krizde rolü bulunan bir ülkenin topraklarında yer alması uygun değildir. Çünkü bir teşkilatın, toprakları üzerinde bulunduğu güçlü bir ülke aleyhine karar alması ve uygulaması hiç de kolay değildir.

Birleşmiş Milletlerin merkezi Avrupa’daki, İsviçre gibi siyaseten tarafsız kalabilmiş ülkelerin birisinde bulunabilir. Bu ayrıca örgütün, dünyanın merkezine uzak bir bölgede değil, dünya halklarının çoğunluğunun bir arada bulunduğu (Asya, Avrupa ve Avrupa kıtalarından oluşan) bir bölgede bulunmasını sağlayacaktır. Eski dünyanın başka bir noktasında değil de Avrupa’daki tarafsız bir ülkede olması da bu bölgenin güvenlik ve istikrar bakımından daha elverişli olmasıyla ilgilidir.

Eğer Birleşmiş Milletler bugünkü çarpık yapısında değil de önerilen bu alternatif yapıda olsaydı, teşkilatın tarihi içerisinde meydana gelen bazı olaylar muhtemelen daha farklı cereyan edecekti. Buna birkaç örnek vermek gerekirse:

Arap-İsrail Savaşları ve Gerilimi: İsrail’in Filistin topraklarını eline geçirerek burada bir İsrail devleti kurması ve 1967’de yeni bir istila dalgasıyla bu hâkimiyet alanını

genişletmesi, başta daha önce bu toprakları elinde tutan İngiltere ve Birleşmiş Milletlerde İsrail'i kollayan ABD olmak üzere, Batılı devletlerin politikalarının bir sonucudur (Sander, 2012: 299). Birleşmiş Milletler defalarca İsrail aleyhine karar almasına rağmen, ABD veto yetkisiyle bu kararlarının uygulanmasını engellemiştir. Eğer BM Genel Kurulu üçte ikilik çoğunlukla nihai ve bağlayıcı karar alabilseydi, en azından 1967 öncesi topraklar esas alınmak suretiyle iki ayrı ve tam bağımsız devlet kurulması kabul edilebilir ve bu şekilde Ortadoğu on yıllardır büyük krizlere, çatışmalara ve gerilimlere yol açan müzmin bir problemden kurtulabilirdi.

İran-İrak Savaşı: İran-İrak savaşında Batılı devletlerin şu ya da bu gerekçeyle İran karşısında Irak'a destek oldukları kabul edilen bir durumdur (Scialina, 1991: 140-155). Bilhassa ABD sadık ve seküler bir müttefikinin yerine, ideolojik olarak radikal eğilimler taşıyan yeni bir rejimin iktidara gelmiş olmasına tahammül edememiş ve Saddam Hüseyin'in İran topraklarını işgal ve istila etmesine uzun süre sessiz kalmıştır (Kamrava, 2005: 170). ABD bu sessiz kalışıyla Ortadoğu'da ve Basra Körfezinde hâkimiyet kurma potansiyeli taşıyan iki gücü zayıflatmak istemiştir (Hinnebusch, 2003: 51). Bu şekilde Ortadoğu'daki iki halkın sekiz yıl gibi bir süreyle büyük yıkım ve sıkıntılara maruz kalmasına yol açılmıştır. Eğer Birleşmiş Milletler "Barış Tesis Etme Yetkisiyle" devreye girebilseydi, o takdirde bu savaşın bu kadar uzaması önlenebilirdi. Aksine ABD ve Batılı ülkeler Irak karşısındaki politikalarıyla Saddam Hüseyin'i cesaretlendirerek onun, prestijini kurtarmak için, bir milyon askerini hızla silahlandırarak Kuveyt'in işgaline girişmesine sebebiyet vermişlerdir (Armaoğlu, 2009: 1043).

Körfez Savaşı ve Irak Meselesi: Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında ABD, Birleşmiş Milletleri arkasına alarak Irak'a şiddetli bir operasyon başlatmış, daha sonra 2003'te Birleşmiş Milletler kararına bile gerek duymadan yeni bir operasyon ve istila dalgası gerçekleştirmiştir. Irak halkı önce bir diktatörün keyfi ve baskıcı yönetimine katlandıktan sonra, yirmi yıla yakın da ABD'nin işgalinin ağır travmasına maruz kalmıştır. Savaşın sona Irak bölündüğü gibi, bugüne kadar da huzur, barış ve istikrarı sağlama noktasında hiçbir gelişme kaydedilememiştir.

Eğer Kuveyt işgali ilk gerçekleştiği sırada Birleşmiş Milletlerin ortak karar ve iradesiyle ve ortak ve daimi ordusu marifetiyle bir müdahale olsaydı, bu müdahale meseleyi en kısa yoldan çözmek için en etkili ve rasyonel enstrümanları kullanabilir ve kriz çözüldüğü anda da ülkeye hâkimiyetini, bütünlüğünü ve huzurunu iade edebilirdi. Ne var ki İngiltere ve ABD Ortadoğu'da çekildikleri bölgelerde bile olabildiği kadar fazla çözümsüzlük, problem ve karışıklık bırakmak suretiyle hem bu bölgelerde yer alan Müslüman toplumların kendine gelip kalkınmasını engellemeye çalışmış, hem de buralarda gerekli gördüğü zaman müdahale edebilmek için kullanabileceği zeminler bırakmıştır.

Suriye İç Savaşı: Suriye iç savaşı, azınlığın çoğunluğa tahakküm etmesine son vermek isteyen bir halk kesimi ile bu halk kesiminin Batılı güçlerin planları çerçevesinde hareket ettiğini iddia eden bir rejim arasında meydana gelen trajik bir hadisedir. Suriye

halkına çok ağır bedeller ödetmesine rağmen bugüne kadar çözülmesi yönünde hiçbir gelişme sağlanamamıştır. Sovyetlerin “süper güç” rolünü üstlenmek isteyen Rusya, çevresine bazı müttefikler toplamaya çalıştığından, diğer bir müttefiki olan İran’la beraber, yüzbinlerle insanın ölmesini, yaralanmasını, sakat kalmasını ve en ağır sefaletler içine düşmesini siyasi bir taktik zaviyesinden değerlendirmiş ve Birleşmiş Milletlerin herhangi bir müdahalede bulunma kabiliyetini etkisiz hale getirmiştir.

Batılı devletler ise ilk başlarda Esed’e karşı bir pozisyon almış görünmekle birlikte, Orta Doğu’da benzer birçok olayda olduğu gibi çözümsüzlüğü kendi stratejileri açısından daha yararlı görmüş ve etkili bir adım atmaktan kaçınmıştır.

Eğer bu kriz, patlak verdikten bir süre sonra, adil ve demokratik bir yapı ile işleyen bir Birleşmiş Milletlerin önüne getirilseydi, üye ülkelerin üçte ikisi rahatlıkla demokratik bir yapı lehinde müdahale edilmesi yönünde oy kullanır ve meselenin halkın demokratik iradesi istikametinde çözülmesi için uygun bir çözüm formülünü kolaylıkla kabul edebilirdi. Bugün gelinen noktada iç savaşın devam ettiği bu bölgede bir terörist yapının (İŞİD) belli bölgelerde hâkimiyet kurması da olayın bugüne kadar çözülmemiş olmasının bir sonucudur.

IV. Sonuç ve Öneriler

Yukarıda ana çerçevesi ile sunulmaya çalışılan alternatif bir yapının dünya barış ve istikrarına sağlayabileceği faydalar şu şekilde ifade edilebilir:

1. Her şeyden önce insanlık, demokrasi ve eşitlik gibi yüzyıllara dayanan tecrübeler sonucunda ulaştığı değerleri, sadece milli yönetimler ölçeğinde değil, uluslararası seviyede de hayata geçirmiş olacaktır.

2. Dünyadaki mevcut düzende büyük güçler dünyadaki ülkeleri çeşitli siyasi oyunlarla ve askeri zorlamalarla birbirine hasım bloklar haline getirmekte, birinin “gazabından” kaçmak isteyen ülkeleri diğerinin vesayetine girmek zorunda bırakmakta ve ortaya çıkan gerilim ve krizleri çözmek yerine iyice derinleştirip müzminleştirmektedir. Çünkü bloklardan ve taraflardan oluşan bir yapının dünya için sürekli bir kutuplaşma ve gerilim sebebi olduğu asırlık tecrübelerin sonucunda anlaşılan bir durumdur. Dünyayı bloklara ayırarak ve kutuplaştırarak yönetmek yolunu izleyen güçlerin aynı zamanda Birleşmiş Milletlerin “patronu” durumunda olması, dünyaya barışın gelmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmelidir. İşte önerilen bu yeni formül ile Birleşmiş Milletler bu büyük güçler karşısında denge sağlayıcı, düzen kurucu ve istikrar tesis edici yeni bir güç merkezi olarak ortaya çıkmış olacaktır.

3. Büyük güçlerin emperyalist oyunları sonucunda büyük mağduriyetler ve hadsiz sıkıntılar yaşayan zayıf ve güçsüz ülkelerin veya halkların, dünyadaki düzenin adaleti noktasındaki derin umutsuzluğu yerini haklarını koruyabilecek bir adalet, denge, barış ve istikrar mekanizmasına duyacakları güven ve umuda bırakabilecektir. Bu da hem dünya

halklarının birbirine düşmanlık ve nefret duygularıyla bakmasını önleyecek, hem de bir yönüyle umutsuzluk ve çaresizliğin, diğer yönüyle büyük güçlerin siyasi oyunlarının bir sonucu olan terörist hareketleri önemli ölçüde dünyanın gündeminden çıkaracaktır.

4. Dünyada savaşların ve terörizmin ortadan kalkması veya en azından azalması, dünyanın maddi ve manevi potansiyelinin dünyadaki gerçek problemlere yöneltilmesini sağlayacak ve insanlığın üretici imkân ve kapasitesi açlık, çevre ve hava kirliliği, doğal afetler, işsizlik, hastalıklar gibi gerçek meselelere eğilme fırsatına kavuşacaktır.

5. Bugün dünyada hâkim olan statükoyu destekleyen reel politik ve güç dengesinin, bu tür radikal değişikliklere izin vermeyeceği ileri sürülebilir. Fakat bu statükonun son- suza kadar devam edeceğini varsaymak tarihi tecrübelerle bağdaşmaz. Küresel sistem sadece son yüz yıl içinde en az iki defa yapısal değişiklikler geçirmiş ve dünyadaki güç dengeleri değişmiştir. Diğer taraftan Soğuk Savaş döneminde Bağlantısızlar Hareketi o dönemdeki hâkim güç bloklarının hegemonyasını tanımadığı gibi, bugün İslam İşbirliği Teşkilatı, MIKTA, BRIC gibi bölgesel ve ekonomik temelli ittifaklar, statükoyu baskı altına sokacak bir güç birliği zemini oluşturabilir.

6. Uluslararası ilişkilerdeki yaklaşımlardan biri olan idealizm ve neo-idealizm, saldırganlık, güç mücadelesi ve reel politiği merkeze alan realist yaklaşıma karşılık, dünya devletlerinin işbirliği ve uzlaşma temelinde barışa dayalı ilişkiler kurmasını vurgulamak- tadır. Bu yaklaşımın Batı dünyasındaki siyasetçi ve entellektüel çevrelerde de birçok taraftarının bulunması, Birleşmiş Milletlere daha demokratik, eşitlikçi ve adil bir yapı kazandırmaya yönelik etkili bir kampanyaya önemli bir destek zemini sağlayabilir.

Kaynaklar

- Armaoğlu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Barkin, S. J. (2006). *International Organization*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bennis, P. (2000). *Calling the Shots: How Washington Dominates Today's UN*. New York: Olive Branch Press.
- Bookmiller, K. N. (2008). *The United Nations*. New York: Chelsea House Publishers.
- Boulden, J. (2008). The Security Council and Terrorism. In Vaughan Lowe et al. (Ed.). *The United Nations Security Council and War*. New York: Oxford University Press.
- Bourantonis, D. (2005). *The History and Politics of UN Security Council Reform*. New York: Routledge.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Dedring, J. (2008). *The United Nation Security Council in the 1990s*. New York: State University of New York Press.

- Friederking, B. (2007). *The United States and the Security Council*. New York: Routledge.
- Gray, C. (2008). The Charter Limitations on the Use of Force: The Theory and Practice. In Vaughan Lowe et al. (Ed.). *The United Nations Security Council and War*. New York: Oxford University Press.
- Hague, R. ve Harrop M. (2004). *Comparative Government and Politics*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Hasgüler, M. ve Uludağ M. B. (2007). *Uluslararası Örgütler*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hinnebusch, R. (2003). *The International Politics of the Middle East*. Manchester: Manchester University Press.
- Hurd, I. (2008). *Legitimacy and Power in the United Nations Security Council*. Princeton: Princeton University Press.
- Kamrava, M. (2005) *The Modern Middle East*. California: University of California Press.
- Karluk, R. (2007) *Uluslararası Kuruluşlar*. İstanbul: Beta.
- Luck, E. C. (2008) A Council for All Seasons: The Creation Of the Security Council and its Relevance Today. In Vaughan Lowe et al. (Ed.). *The United Nations Security Council and War*. New York: Oxford University Press.
- Pranti, J. (2006). *The UN Security Council and Informal Groups of States*. New York: Oxford University Press.
- Sander, O. (2012) *Siyasi Tarih – 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Scialina, E. (1991). *The Outlaw State – Saddam Husseyn's Quest for Power and Gulf Crisis*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Stettinius, E. R. (1949). *Roosevelt and the Russians: The Yalta Conference*. New York: Doubleday.
- Thakur, R. (2006) *The United Nations, Peace and Security*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wells, D. A. (2005). *The United Nations: States vs International Laws*. New York: Algora Publishing.
- Williams, I. (2004) Real UN Reform. *The Nation*, December 27.